

5.2.

PERJANTAISARJA 8

Musiikkitalo klo 19.00

James Gaffigan, kapellimestari
Alban Gerhardt, sello

W. A. Mozart: Alkusoitto oopperasta Ryöstö seraljista 4 min

*Sergei Prokofjev: Sinfonia concertante,
konsertto sellolle ja orkesterille nro 2 e-molli op.125* 35 min

I Andante

II Allegro giusto

III Andante con moto

VÄLIAIKA 20 min

W. A. Mozart: Sinfonia nro 41 C-duuri KV551 "Jupiter" 28 min

I Allegro vivace

II Andante cantabile

III Menuetto (Menuetti) (Allegretto) – Trio

IV Finaali (Molto allegro)

MYÖHÄISILLAN KUOROTUOKIO alkaa noin 10 minuutin tauon jälkeen Konserttisalissa. Yleisöä pyydetään siirtymään permannolle kuuntelemaan esitystä. Myöhäisillan kamarimusiikissa on numeroimattomat paikat.

Alban Gerhardt, sello

Zoltán Kodály (1882–1967): Sonaatti soolosellolle op. 8 30 min

I Allegro maestoso ma appassionato

II Adagio con gran espressione

III Allegro molto vivace

Väliaika noin klo 19.55. Konsertti päättyy noin klo 20.55.

Myöhäisillan kamarimusiikki päättyy noin klo 21.40.

Suora lähetys Yle radio 1:ssä ja verkossa yle.fi/rso.

W. A. MOZART (1756–1791): ALKUSOITTO OOPPERASTA RYÖSTÖ SERALJISTA

Eurooppalaisten suhde mahtavaan islamilaiseen Ottomaanien valtakuntaan oli jännitteinen ja usein sotien kärjistämä. Ja silti ottomaanien kulttuuri ja eksoottiseksi koettu elämäntapa myös kiehoi. 1700-luvulla turkkilaisia aineksia sovellettiin monin tavoin taiteessa, usein ilmentämään jotain vierasta ja eksoottista tai yksiselitteisesti pelottavaa ja uhkaavaa, mutta syntyi myös teoksia, joissa pohdittiin erilaisten uskontojen muovaamien elämännäkemyksien olemusta ja pyrittiin valistusajan hengessä jopa kyseenalaistamaan liian suoria ennakkokäsityksiä. Mozartin ooppera Ryöstö seraljista on yksi näistä.

Ryöstö seraljista valmistui loppukeväällä 1782 ensimmäisenä Mozartin Wienin-kauden oopperoista. Se sai menestyksekkään kantaesityksensä saman vuoden heinäkuussa ja raivasi tehokkaasti tietä Mozartin suosiolle hänen uudessa kotikaupungissaan. Ryöstö seraljista on Turkkiin sijoittuva koomissävyytteinen pelastusooppera, jossa espanjalainen aatelismies Belmonte yrittää saada mahtavan pašša Selimin seraljiin vangiksi joutunutta morsiantaan Konstanzea vapaaksi. Oopperan yllätys koittaa, kun raakalaismaiseksi oletettu pašša Selim osoittautuikin jaloksi ja valistuneeksi hahmoksi, joka lopulta vapauttaa omaksi puolisoikseen havittelemansa Konstanzen.

Mozart oli jo A-duuri-viulukonserton finaalissa (1775) kokeillut turkkilaisit-

tain tyylielityksiä aineksia, ja myöhemmin hän sovelsi samaa tyyliä myös a-molli-pianosonaatin (1783) alla turca-finaalissa. Tehostetuimman joskin toki yhä eurooppalaisittain muokatun alun turkkilainen eksotiikka sai kuitenkin oopperassa Ryöstö seraljista, jossa sitä esiintyy alkusoitossa ja neljässä muussa musiikkinumerossa.

Turkkilainen väritys syntyy alkusoitossa sekä aiheiden hakkaavasta kullmikkueudesta että janitsaariorkesterien kireää ja meluisaa sointia jäljittelevästä orkestraatiosta, jossa ovat lisäsoittimina piccolo-huilu, triangeli, lautaset ja isorumpu. Ajan käytännöstä poiketen alkusoitto lainaa varsinaisen oopperan musiikkia, sillä hitaassa välitaitteessa kuullaan teema Belmonten avausaariasta. Oopperan esityksissä musiikki liukuu alkusoitosta suoraan ensimmäiseen numeroon; näin Mozart oli tehnyt jo I domeneossa (1781) ja teki myöhemmin Don Giovannisissa (1787). Ryöstö seraljista -oopperan alkusoitosta on sittemmin tehty konserttikäyttöä varten useampiakin eheästi sulkeutuvia versioita.

SERGEI PROKOFJEV (1891–1953): SINFONIA CONCERTANTE

Loppuvuodesta 1947 Prokofjev kuuli Moskovan konservatorion konsertissa 20-vuotiaan sellistilupauksen Mstislav Rostropovitšin soittavan hänen kymmenkunta vuotta aiemman sellokonserttinsa op. 58 (1933–38). Teos oli kantaesitetty marraskuussa 1938, mutta vastaanotto oli jäänyt laimeaksi, eikä teosta ollut sen jälkeen juuri kuultukaan.

Nyt nuoren Rostropovitšin esitys teki syvän vaikutuksen Prokofjeviin, joka meni konsertin jälkeen lavan taakse kiittämään sellistiä: ”Tiedätkös, minä haluaisin tehdä joitakin muutoksia tähän konserttoon. Vaikka teoksessa on hyvää materiaalia, sen rakenne ei ole tarpeeksi tiivis. Jos olisit halukas auttamaan minua, olisin hyvin kiitollinen.” Prokofjevin tarjous merkitsi alkua hänen ja Rostropovitšin ystävyydelle ja samalla avausta sille huikalle uusien teosten sarjalle, jota Rostropovitš on ollut innoittamassa, säveltäjänä Prokofjevin ja Šostakovitšin lisäksi mm. Britten, Messiaen, Dutilleux, Lutosławski, Berio, Penderecki ja Schnittke.

Kun Prokofjev vuosina 1951–52 lopulta uusi sellokonserton, se muuttui niin paljon, että siitä tuli uusi sävellys uusine opusnumeroineen. Prokofjev kutsui teosta ensin toiseksi sellokonsertokseen mutta antoi sille myöhemmin nimen Sinfonia-konsertto; yleisimmin teos kuitenkin tunnetaan Sinfonia concertantena. Kantaesityksen solistina helmikuussa 1952 Moskovassa oli itseoi-

keutetusti Rostropovitš, jolle Prokofjev myös omisti teoksen. Orkesteria johti – ilmeisesti ainoan kerran urallaan – pianisti Svjatoslav Richter.

Sinfonia concertante jäi Prokofjevin viimeiseksi konsertoksi ja kuuluu hänen myöhäistuotantonsa keskeisiin teoksiin. Kesti silti vuosia ennen kuin se paljolti Rostropovitšin ponnistelujen ansiosta vakiintui ohjelmistoihin, eikä se nykyisinkään kuulu kaikkein soitetuimpiin solistisiin selloteoksiin. Varhaisempaan sellokonserttoon verrattuna temaattinen materiaali on selkeytynyt ja terävöitynyt ja kokonaisuusmuoto tullut yhtenäisemmäksi, kun muutamia sivuaihelmia on jätetty pois. Myös sellokonserton tumma ja pingotunut tunnelma on muuntunut vapautuneemmaksi. Ratkaisevaa oli myös se, että Prokofjev sai solistisuuden toteuttamisessa apua Rostropovitšilta, joka ehdotti epäkiitollisten kohtien tilalle uusia, soittimellisesti helpommin hallittavia mutta samalla tehokkaampia ratkaisuja.

Teos on kolmiosainen mutta poikkeaa kokonaishahmoltaan ja osien keskinäisiltä suhteiltaan normaalista konserttomuodosta. Avausosa on osista hitain ja perustuu kahdelle intensiivisesti laulavalle teemalle. Vaikka osa on sonaattimuotoinen, se ei pyri olemaan mikään vastakkaisten elementtien kiihkeä draama. Teoksen laajin osa on keskellä. Kyseessä on teräväsykkeinen nopea osa, jonka taituruutta sel-

lon soolokadenssi korostaa, mutta motorisen vauhdin lisäksi osassa on myös Prokofjevillä tyypillistä laajakaarista laulavuutta. Viimeinen osa on muunnelmamuotoinen ja hyvän muunnelmasarjan tapaan sekä materiaaliltaan

yhtenäinen että tunnelmiltaan ja tekstuureiltaan moni-ilmeinen. Mikään perinteinen finaali-osa se ei ole, vaikka loppusivuilla Prokofjev manaakin esiin tehokkaan kiihdytyksen.

W. A. MOZART (1756–1791): SINFONIA NRO 41 "JUPITER"

Säveltäessään C-duuri-sinfoniaa kesällä 1788 Mozart ei voinut tietää sen jäävän hänen viimeiseksi sinfoniakseen. Mutta kun niin kävi, on teos helppo nähdä hänen sinfonikontyönsä huipentumana ja kokoavana monumenttina. Samalla se on myös jotain enemmän, lajinsa hienoin teos Beethovenin sinfoniasarjaa edeltävältä kaudelta.

C-duuri-sinfonian valmistuminen oli osa suurempaa sinfonista luomishyökyä, sillä kesän 1788 aikana, vain kuudessa viikossa, Mozart sävelsi kuuluisan kolmen viimeisen sinfonian trilogiansa. Pitkään oltiin siinä luulossa, ettei teoksia olisi esitetty hänen elinaikanaan. On kuitenkin mahdollista, että teokset on esitetty jo syksyllä 1788 Wienin kasinolla Mozartin tilauskonserteissa (joiden toteutumista ei tosin ole voitu varmistaa), ja niitä on voitu esittää myös hänen konserttimatkoillaan Leipzigiin 1789 ja Frankfurtissa 1790. Ajallisesta läheisyydestään huolimatta sinfoniat luovat kolme itsenäistä, omanlaistaan maailmaa: Es-duuri-sinfoniaa hallitsee täyteläinen lämpö, g-molli-sinfor-

niaa uhmakas traagisuus ja C-duuri-sinfoniaa korkeuksia kohti kurkottuva ylväys.

Aikansa musiikissa C-duuri-sinfonia on sekä ulkoisilta mitoiltaan että henkisiltä ulottuvuuksiltaan suuri sinfonia. Se edustaa trumpetteineen ja pata-rumpuineen lähtökohdiltaan C-duurille usein ominaista juhlavaa tyyliä, jota finaalin kontrapunkti entisestään korostaa, mutta samalla siinä on laulavampaa ja sisäistyneempää ilmaisua ja Mozartin tyyliin ominaisia kromaattisia varjostuksia. Avausosan lisäksi myös hidas osa ja finaali ovat sonaattimuotoisia, mikä korostaa teoksen sinfonisen argumentaation painokkuutta. Lisänimi "Jupiter" ei ole Mozartin antama, vaan sen liitti teokseen Englantiin asettunut viulisti ja konserttimanageri Johann Peter Salomon.

Mozart upottaa jo avauksensa triolien tehostamiin forte-iskuihin ja josten lempeän laulavaan vastaukseen – ensiosan vastavoimaisia elementtejä. Esittelyjaksossa on kolme keskeistä aihetta, joista viimeisen Mozart lainasi

samanaikaisesta bassoaariastaan ”Un bacio di mano”. Se käynnistää myös kehittyeljakson, joka tiivistyy ensimmäiseen huipentavaan käänteeseen ja harhautuu valekertaukseen F-duurissa. Tarvitaan vielä uusi dramaattinen käänne ennen kuin päästään palaamaan kertaukseen.

Hidasta osaa hallitsee linjakas, usein eleganttien 1/32-kuvioiden koristeelma laulavuus. Toisaalta sivuteemassa aukeaa myös arvaamattomia tummia juonteita, ja juuri siitä saa sisältönsä kehittävä jakso. Osaa värittää vivah-teikas sointirunous Mozartin sordinoi- dessa sekä viulut että alttoviulut ja kietoessa jousia ja puupuhaltimia erilai- sina vaihtelevina yhdistelminä toisiin- sa. Menuetti on luonteeltaan valoisa mutta ei silti mikään perinteinen hovi- tanssi. Trion jykevässä forte-replii-kissä voi kuulla ennakkoaavistuksen finaalin avausaiheesta.

Sinfonian säteileväksi kruunuksi nou- see finaali, joka saa ajan sinfoniseen käytäntöön verrattuna aivan poikkeuk- sellista painokkuutta. Osaa kultaa ylen- palttinen kontrapunkti, mutta häm- mästyttävää ei ole vain kontrapunktin rikkaus sinänsä vaan myös – ja ehkä ennen kaikkea – sen sujuva yhdistämi- nen osaksi klassista sonaattimuotoa. Avausteeman neljästä avaussävelestä syntyy gregoriaanisesta kirkkolaulusta tuttu arkkityyppinen sävelkuvio, josta rakentuu jo esitellyssä fugato. Myös toinen teema on kontrapunktisesti työstetty, joskin on ehkä harhaanjohtavaa puhua perinteisistä ”teemoista”, sillä kumpikin teemakompleksi raken- tuu monista suppeammista aiheista ja toinen teema enemmän jatkaa ja

syventää avausteeman ilmaisua kuin luo sille kontrastia. Eri aiheet aset- tuvat jatkuvasti vaihteleviin keskinäi- siin muodostelmiin, ja kontrapunktisen taituruuden huipentuma saavutetaan koodassa, jossa Mozart nivoo kaikki finaalin viisi keskeistä aihetta päällekkäin.

Kimmo Korhonen

JAMES GAFFIGAN

James Gaffigan kuuluu yhdysvaltalais- ten kapellimestarien kärkeen. Hän on Luzernin sinfoniaorkesterin ylikapel- limestari sekä Hollannin radion sinfo- niaorkesterin ja Kölnin Gürzenich -or- kesterin päävierailija.

Gaffigan opiskeli New England -kon- servatoriossa ja Houstonin Shepherd School of Music at Rice -yliopistossa. Lisäksi hän on opiskellut Aspenin mu- siikkifestivaalin kapellimestariakate- miassa. Gaffigan on työskennellyt apu- laiskapellimestarina San Franciscon sinfoniaorkesterissa ja Clevelandin or- kesterissa. Vuonna 2004 hän voitti Sir Georg Solti International Conducting -kilpailun.

Gaffigan on suosittu vierailija niin eurooppalaisissa, amerikkalaisissa kuin aasialaisissakin huippuorkestereissa ja oopperataloissa. Hän on johtanut mm. Wienin sinfonikkoja, Dresdenin valtionorkesteria, BBC:n, Chicagon ja Sydneyn sinfoniaorkestereita, Los

Angelesin filharmonikkoja ja Tokion kaupunginorkesteria. Wienin valtionoopperassa Gaffigan debytoi 2011 Puccinin La Bohémessa ja sai heti uusintakutsun johtamaan Don Giovannia 2012. Oopperaa Gaffigan on johtanut myös Glyndebournen -festivaalilla sekä Hampurin, Norjan ja Zürichin oopperoissa.

Kuluvalla kaudella Gaffigan debytoi New Yorkin filharmonikkojen kapellimestarina ja johtaa Don Giovannia Bayerin valtionoopperassa. Lisäksi hän vierailee Los Angelesin filharmonikoissa, Pariisin orkesterissa ja Wienin valtionoopperassa.

ALBAN GERHARDT

Alban Gerhardt debytoi 21-vuotiaana Berliinin filharmonikkojen solistina ja on sittemmin esiintynyt säännöllisesti maailman merkittävimpien orkesterien solistina huippukapellimestarien johdolla.

Tulevia esiintymisiä hänellä on mm. Bostonin ja Minnesotan orkestereiden, Philharmonia-orkesterin ja Oslon filharmonikoiden solistina. Soolokonsertteja Gerhardt pitää niin Hong Kongissa, Melbournessa kuin Berliinissä ja Washingtonissakin.

Alban Gerhardt tekee tiivistä yhteistyötä nykysäveltäjien, kuten Thomas Larcherin, Brett Deanin, Jörg Widmannin

ja Matthias Pintscherin kanssa ja on kantaesittänyt monia teoksia. Keväällä 2014 hän esitti Berliinin filharmonikkojen solistina Unsuk Chinin sellokonser-ton, jonka hän oli kantaesittänyt 2009 BBC Proms -festivaalilla.

Gerhardt on hyvin omistautunut yleisötyön tekijä ja haluaa haastaa perinteistä käsitystä klassisesta musiikista. Hän pitää säännöllisesti musiikkiaiheisia työpajoja ja vuorovaikutteisia esityksiä sairaaloissa, kouluissa tai julkisilla paikoilla niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin. Saksan Rautateiden kanssa toteutetussa yhteistyöprojektissa Gerhardt esiintyi junareiteillä ympäri Saksaa.

Gerhardt on tehnyt useita suosittuja levytyksiä ja voittanut kolme ECHO Classic -palkintoa sekä ICMA -, BBC Music Magazine -, ja MIDEM Classic -palkinnot. Hyperion -levymerkille hän on tehnyt Romantic Cello Concerto's -sarjan.

Alban Gerhardtin soitin on Matteo Gofriller -sello vuodelta 1710.

RADION SINFONIAORKESTERI

Radion sinfoniaorkesteri (RSO) on Yleisradion orkesteri, jonka tehtävänä on tuottaa ja edistää suomalaista musiikkikulttuuria. Orkesterin ylikapellimestari on Hannu Lintu, joka aloitti kautensa syksyllä 2013. RSO:n kunniakapellimestarit ovat Jukka-Pekka Saraste ja Sakari Oramo.

Radio-orkesteri perustettiin vuonna 1927 kymmenen muusikon voimin. Sinfoniaorkesterin mittoihin se kasvoi 1960-luvulla. RSO:n ylikapellimestareita ovat olleet Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste ja Sakari Oramo.

Suurten klassis-romanttisten mestariteosten ohella RSO:n ohjelmisto sisältää runsaasti nykymusiikkia ja orkesteri kantaesittää vuosittain useita Yleisradion tilausteoksia. RSO:n tehtäviin kuuluu myös koko suomalaisen orkesterimusiikin taltiointi kantanauhoille Yleisradion arkistoon. Kaudella 2015–2016 orkesteri kantaesittää kuusi Yleisradion tilaamaa teosta. Lisäksi ohjelmassa on mm. Beethovenin ja Prokofjevin pianokonserttoja, Šchumannin ja Brahmsin sinfonioita sekä Mendelssohnin oratorio Elias. Vieraaksi saapuvat mm. pianistit Murray Perahia, Nelson Freire ja Andrés Schiff, kapellimestarit David Zinman, Tugan Sohijev ja Manfred Honeck sekä sopraano Karita Mattila ja mezzosopraano Anne Sofie von Otter.

RSO on levyttänyt mm. Ligetin, Eötvösin, Nielsenin, Hakolan, Lindbergin, Saariahon, Sallisen, Kaipaisen

ja Kokkosen teoksia sekä Launiksen Aslak Hetta -oopperan ensilevytyksen. Orkesterin levytyksiä on palkittu mm. BBC Music Magazine -, Académie Charles Cros'n ja MIDEM Classical Award -palkinnoilla. Ligetin viulukonserton ja orkesteriteoksia sisältävä levy oli Gramophone-lehden Editor's Choice helmikuussa 2014.

RSO tekee säännöllisesti konserttikiertueita ympäri maailmaa. Kaudella 2015–2016 orkesteri esiintyy Hannu Linnun johdolla Japanissa sekä Itävallassa.

RSO:n kotikanava on Yle Radio 1, joka lähettää orkesterin kaikki konsertit yleensä suorina lähetyksinä niin Suomesta kuin ulkomailtakin. RSO:n verkkosivuilla (yle.fi/rso) voi konsertteja kuunnella sekä katsella korkealaatuisen livekuvan kautta. Konserteista suuri osa myös televisioidaan suorina lähetyksinä Yle Teemalla.